

2. Jelentés az Érem- és Régiségtárról.

Tisztelt Közgyűlés!

Az E. N. M. érem- és régiségtárának 1907 évi működéséről és gyarapodásáról a következőkben van szerencsém megtenni jelentésemet:

Osztályunk életében szerintünk fontos mozzanat volt az a látogatás, a melyet közoktatásügyünk jelenlegi vezetője Apponyi Albert gróf úr ő nagyméltósága 1907 év márczius hó 5-én gyűjteménytárunkban tett. Ő nagyméltósága meggyőződést szerzett ez alkalommal arról, hogy helyiségeink alkalmatlanok és elégtelenek, hogy az ügykezelést mily képtelenül nehézé teszi s amugy is csekély személyzetünk munkáját mennyire devalválja az, hogy gyűjteménytárunk anyaga négy különböző helyen van elhelyezve. Láta, hogy újabb szerzeményű emlékeinknek elhelyeze e tart-hatatlan. Engem súlyos betegségem igen nagy sajnálatomra meg-gátolt abban, hogy ő nag méltóságát személyesen kalauzolhattam volna, de osztályunk tisztviselői, továbbá egyesületünk főtitkára dr. Schilling Lajos, valamint egyesületünk igazgató-választmányá-nak lelkes tagja dr. Tutsek Sándor országgyűlési képviselő úr, nemkülönben dr. Erdélyi Pál úr egyetemi és múzeumi könyvtár-igazgató, kik osztályunk ügyei iránt mindig oly melegen érdek-lődtek, hogy azt részletesen ismerik; — tökéletesen tájékoztatták ő nagyméltóságát azok felől a szomorú személyzeti viszonyok felől is, a melyek nem kevésbbé bénítják osztályunk működését, mint a helyiségek kérdésében fennálló nyomorúságok.

Hogy ő nagyméltósága közvetlen tapasztalatainak meg lesz az eredménye, arra reményt nyújt az az intézkedése is, a melyet az erdélyi múkincsek megmentése érdekében osztályunk javára az 1908 évi állami költségvetésben tett és a melyről alább, mint elvi jelentőségű dologról bővebben fogunk szólni. Az 1908 évi költ-ségvetésben daczára ő nagyméltósága kétségtelen jóakarátának csodálatos módon ismét nem láttuk, hogy az egyetemi ügyosz-tály eleget tett volna azoknak a megállapodásoknak, a melyek az 1904 év november havában osztályunk tisztviselőinek rendszere-sítése tárgyában a miniszteriumban jöttek létre és a melyeknek megvalósítása az 1904 december hó 19-én kelt 98792 sz. alatti miniszteri rendelettel indult meg; az 1906 évi költségvetésben

folytatódott, de az 1907 évi költségvetésben már megakadt. Magunknak vagy az egyetemnek ezen — az intézmény életére végzetes megakadásért szemrehányást nem tehetünk, mert mielőtt az 1907 évi költségvetésben e megakadást észrevettük, rögtön fölterjesztéssel éltünk. Ennek következtében egyetemünk bölcsészeti kara az egyetemi tanács útján külön fölterjesztésben kérte e megállapodásoknak folytatólagos megvalósítását s a mulasztás pótlását az 1908 évi költségvetésben. Mikor ezt megállapítjuk tartózkodunk attól, hogy e végzetes megakadásnak okait tovább kutassuk, mert hiszen az egyesület szempontjából csak az lényeges, hogy tudja mikép abban a gyűjteménytárában, amelyre annyit áldozott, amely karakterét megadja s amely olyan végtelenül fontos nemzeti érdekeknek szolgál, végzetes baj van, amelynek megszüntetésére minden eszközzel törekednie kell.

Intézetünk ez évi munkásságát jelzi egyrészt levelezésünk, melyből kiténik, hogy 677 ügyféllel folytattunk levelezést, valamint abból is, hogy éremtárunkban 14764 darab érmet, tehát a tavalyinál majdnem 5000-rel többet dolgoztunk fel a hozzánk érkezett leletekben. Feldolgoztunk és lajstromoztunk 647 darab régiséget; felásattuk szakszerűen a mezőbándi sírmező második részét; megmentettük a bánffy-hunyadi sírromból azt, ami még megmenthető volt; rendelkezésére állottunk 259 fölvétellel 448 levonatban 26 diapositívussal 15 bel- és külföldi szakembernek és intézetnek. Gyűjteménytárunkból ismertettünk két római feliratos követ és kőtárunknak mind a két termét az Erdélyi Múzeumban és Múzeumi és Könyvtári Értesítőben. Praeparáló műhelyünk dolgozott ez idén vidéki intézeteknek is s végezte az intézet tárgyainak praeparálását. Hogy ez mekkora munka-tömeg, arról csak annak lehet fogalma, aki tudja, hogy egy sírmező fölásatása mennyi praeparálni való vas és agyag tárgyat szolgáltat. Mikor munkásságunkról szólok nem mulaszthatom el, hogy az egyesület figyelmét ne irányítsam arra is, amit — épen azon nyomorúságok következtében, amelyekről fenntebb említést tettem — nem végezhetünk el. Ráműtattam arra, milyen munka-tömeg az, amely csak mindennapi folyó munkákból vállainkra nehezedik. Ez megmagyarázza, hogy egyrészt még folyó munkánkat sem tudtuk minden téren elvégezni. Nem tudtuk a mező-bándi leletek hatalmas anyagát leltározni. Nem voltunk még képesek a bánffy-hunyadi sírromból utólag megmentett kosztüm-történeti dolgokat praeparálni és leltározni. Másrészt éremtárunk régi rendezetlen anyagából mindössze a magyar és osztrák csoportokat voltunk képesek rendezni, de persze még ezeknek a csoportoknak tüzetes lajstromozásába sem foghattunk bele. Nem a mi hibánkon múlt az sem, hogy a már tavaly tervbe vett porolissumi ásatásokat meg sem kezdhettük, mert e tekintetben egyesületünk III. vándorgyűlésének azt ígérték, hogy Szilágy-vármegye törvényhatósága a maga részéről is segílyezni óhajtja ezt a vállalkozásunkat. Az illendőség parancsolta tehát, hogy a nemes vármegye erre vonatkozó határozatát be-

várjuk. Hisszük, hogy ez évben meg is jő e határozat és intézetünk munkába kezdhet.

Az érem- és régiségtár gyarapodására vonatkozólag mindenekelőtt csak röviden azt említem meg, hogy gyűjteménytárunk gyarapítására ez idén volt 10980 korona 6 fillér bevételünk s ezzel szemben 14129 korona 10 fillér kiadásunk, vagyis nekem a saját terhemre kellett vennem ez idén is 3149 korona 4 fillér túlkidást, amelyet az 1908-ki bevételeinkből kell fedeznünk; nem is szólva arról, hogy bizonyos tárgyak vételárát különben is az 1908-ki évre kellett az eladók részére utalványoznom. De hisz ezek mind régi bajok, amelyek abból erednek, hogy e gyűjteménytárnak hivatását, megoldandó feladatait sem az egyetem, sem Erdély múltja és jelenlegi viszonyai, sem az egész magyar közművelődés magasabb szempontjaiból a legutóbbi időkhöz nem igen méltányolta senki. Reméljük ma már eljutottunk addig, hogy ezek a fontos szempontok mentül előbb komoly méltánylásra találjanak.

A gyarapodásnak sommás átnézetét nyújtja az a négy táblázat, amelyet jelentésünkhöz mellékelünk s amelyből kitűnik, hogy éremtárunk ajándékokból 429, vételekből 276 darabbal gyarapodott; de kitűnik az is, hogy múzeumi céljainkat milyen nagy mértékben szolgálja az egyetemnek régiségtárunkkal kapcsolatos értesítési és régészeti intézete, melynek gyarapodása szintén múzeumunk gyűjteményét díszíti. Az a gyarapodás, mely az utóbb említett intézetre esik s a melyet II. sz. kimutatásunk tüntet föl a múzeumi gyarapodással együtt a tavalyinál 1210 drb. éremmel többet bocsát ez idén éremtárunkban a tanulmányozók rendelkezésére. Ebből a gyarapodásból az ókori csoportra esik 207 darab, a hazai csoportra 246 darab, a külföldre pedig 757.

III. számú kimutatásunk szerint 647 darabbal gyarapodott régiségtárunk ásatás, vétel és ajándék útján. Ebbe természetesen nincsenek fölvéve a mező-bándi ásatásokból és a bánffy-hunyadi sírrombolásból eredő s eddig még föl nem dolgozott leletek.

E kimutatások pusztá számszerű adatok, melyek a régiségtári gyarapodásnak csak mennyiségét tüntetik föl; minőségéről az alábbiakban igyekszünk vázlatos képet nyújtani.

Erdélyben, melynek területén a történetírás kezdetét megelőző időknek egyik elég nagy hirre kapott telepe *Tordos* fekszik — az u. n. őskori emlékek felgyűjtésénél és tanulmányozásánál fontosabb feladat alig várhat, akár szakemberre, akár régiségtárra. A tordosi-telep u. i. a melyből boldog emlékü szaktársunknak Torma Zsófia dr.-nak régiségtárunkban őrzött gyűjteménye származik — egyebeket most nem is említve — különösen nevezetes arról az agyagedény csoportról, a melyet a szakirodalomban *szalagos ornamentikának* elnevezett díszítés jellemez. Azok az edények, melyeken ezt a díszítést találjuk, bizonyos — még pedig a leletek segítségével eléggé pontosan meghatározható területen abban az időben lépnek fel, melyben a fiatalabb

kőkori művelődést az első használati fémnek, t. i. a réznek használata már megtermékenyítette. Felléptük után azonban nem mindenik területen élnek egyformán hosszú életet. Néhol átélik a rézkor virágzását, az egész bronz-, sőt a két vaskort is; másutt jóval korábban kivesznek. A nép, mely a szalagos ornamentikával diszített edényeket használta — úgy látszik — nem az első települő Középeurópában s így valószínűleg hazánkban sem s ez utóbbinak területén még egyáltalán nem tájékozódhattunk a felől, hogy az alföldek benépesedése a hegyvidékek felől minő sorrendben, milyen időkben s milyen népek által történt. Hogy a szalagos diszítésű edények népe Erdélyben lakott, azt a tordosi, de egyéb leletek is kétségtelenné teszik, azt azonban még eddig nem láthatjuk tisztán, hogy milyen viszonyban volt e nép egy itteni, esetleg korábban letelepült néppel, hogy meddig maradt itt, bocsátott-e, mikor és merre rajokat stb? Ezeket és ezekhez hasonló kérdéseket a szalagos díszű edények lelőhelyeinek gondos átkutatásával hozhatunk csak tisztába s azért fontos az, hogy ez idén ilyen lelőhelynek bizonyult a szolnok-dobokamegyei Oláhpéntek Petris nevű határrésze; 21 db. agyagedény töredéket gyűjtött innen Roska Márton tanársegéd ur, melyek közt, ezt a sajátos edénycsoportot két jellemző példa képviseli. Az innen gyűjtött töredék anyaga és művezete szerint még három különböző agyagipari csoportra oszlik, a melyek közül csak a legfiatalabbnak, t. i. a római csoportnak kora kétségtelen. Az ezt megelőzők őskori darabok, melyek lehetnek a szalag díszes darabokkal egykorúak, de lehetnek azoknál fiatalabbak is. A periodus, melybe tartoznak, tűzetes helyszini kutatás útján lenne csak megállapítható annál is inkább, mert hiszen, mint fentebb már mondtuk, a szalagdíszes darabok is meglehetősen különböző periodusokból származhatnak.

Az oláhpénteki leletek a Szamos völgyére esnek s ugyane folyó völgyéből szerzett intézetünk ez idén még Kolozsvár határából a kolozsvári Bástya-utcából és Szarvaskendről hasonló leleteket, melyekből azonban a jellemző szalagdíszes edény töredékek hiányzanak.

A Szamos völgyéből most felemlített leletekhez ez idén legnagyobb számban azok az őskori szerzeményeink csatlakoznak, melyek a Marosnak termékeny és mindig gazdag völgyéből erednek. Ezek között azok az ép edények vezetnek, melyeket dr. makfalvi Barabási István úr ajándékképpen Szabéd község határának három különböző pontjáról kapott intézetünk. Ezekhez méltó módon csatlakoznak a Sándor Pál úr ajándékából eredő *mező-bándi* és a Buday János úr ajándékából eredő *maros gezei* leletek, melyek bronzkori edényeket és a halászat meg a házi élet körébe tartozó készségeket tartalmaznak.

Úgy a Szamos, mint a marosvölgyi szerzemények kétségtelenül őskori községek, vagy tanyákról származnak. Ilyen természetű leleteket ez idén még csak a Feketeügy völgyéből szereztünk.

Őskori szerzeményeink másik csoportja szórványos leletek-

ből áll és ezek között a szolnok-dobokamegyei *Noszoly* község Steunyi határrészből származó kőszerszámok vezetnek, a melyeket Schilling Ottó kir. közjegyző ur volt szives intézetünknek ajánldekozni. Ezek között különösen egy kővésőt kell kiemelnünk, mely azt az Európában és Európán kívül is honos hegyes nyakú formát mutatja, mely az északi kőkorban a konyha hulladék-halmok kora és a kősirok kora közé eső átmeneti időszakot jelzi. Hazánkban a kőkorra vonatkozólag híjával vagyunk a megbízható chronologiai összeállításoknak. Azért a noszolyi példa különösebb jelentőségre azáltal jut, hogy esetleg ily chronologiai meghatározásokra alkalmassá válhat. Nevezetes u. i. hogy ezt a példát, bár anyaga pala, elébb pattingatással nagyolták ki s azután csiszolták, tehát mindenestre olyan átmeneti korból származik, a melyben ez a két előállítási mód együtt élt.

Csallner Adolf úr ajándékából származik az a csiszolt kőszekerce, a melyet a Beszterce melletti *Törpényen* letek. Ez már a mennyiben még a tiszta kőkorba tartoznék, ott már föltétlenül igen fiatal forma, nemcsak azért, mert méreteire nézve kicsiny, de azért is, mert formája olyan, a mely már réz formákra emlékeztet és így az sincs kizárva, hogy valóban a rézkorban keletkezett.

Egészen a rézkorba vezet bennünket egy réz keskeny véső, melyet Szamosfalván letek s a mely Széchy Akor dr. úr ajándékából került intézetünkbe. Három darab arany ékszerrel is gyarapodott gyűjteménytarunk, ugyancsak az őskorból, a melyek közül egy azt a szív alakú nyitott karika formát mutatja, a mely a kőkor végén mint a szalagos díszítésű agyagművek kortársa különösen jellemzi az erdélyi és felső-magyarországi bányavidékeket.

A mint a tavaly az u. n. szkytha periodusnak olyan fényes emlékérről tehetünk említést, a minő a Borsapatak völgyéből származó bronz hydria, ugy az idén egy scythia fegyver révén emlékezhetünk meg erről az érdekes és Erdélyt annyira jellemző csoportról. Schilling Ottó közj. úrnak köszönhetjük ezt is. Egy scythia ízlésű vastőr, a melyet *Noszoly* község határában a Goszpodár nevű határrészen letek. A tör hosszúságra nézve középhelyet foglal el az ural-altáji régiót jellemző bronztörök és a dél-oroszországi vas példák között. Azoknál hosszabb, ezeknél rövidebb, bár ha hiányzó markolatgombját hozzá számítjuk, megüti a déloroszországiak méreteit. Jellemző markolatöve nem mutatja már tisztán azt a szívalakú profilt, a mely úgy az uralaltáji, mint a délorosz példákat jellemzi.

Ime milyen érdekes területekre hívták munkásságunkat ez idén is azok a gyűjtési területünkön előfordult leletek, a melyek a vidéken élő művelt jóakaróink szivességéből intézetünkbe jutottak. Az ilyen formán intézetünkbe került leletek természetesen híjával vannak annak a tudományos jelentőségnek, a mely a szakszerű ásatásokból kikertült leleteknek sajátja, de hát az ilyen ásatásokhoz egyelőre intézetünknek nincs meg a kellő anyagi ereje.

Ha gyűjteménytarunk ez évi gyarapodásának a római uralom

korából származó részét vesszük tüzetesebben szemügyre, úgy találjuk, hogy azok a Balkánról vezető római útnak egyrészt fővonalára, t. i. Porolissum (Mojgrád), Napoca (Kolozsvár), Potaissa (Torda) és Apulum (Gyulafehérvár) területére; másrészt ennek a főútnak Napocától észak-kelet felé kiágazó mellékvonalára (Csicsóvár, Csatáni határ, Szarvaskend, Oláhpéntek és Noszoly), harmadszor ennek a főútnak Salinaetól (Felvinc) észak-keletnek kiágazó vonalára és végül az említett főútnak Apulumtól délnyugati irányban való folytatása mellékére t. i. Sarmisegetuzára (Várhely) esnek. A Salinaetól kiágazó útvonalra eső leletek *Mező-Szengyelről* kerültek elő. Legjelentéktelembbek azok a leletek, amelyek *Porolissum* területéről, részben Szabó György bérlő úr, részben Sebestyén József úr ajándékából kerültek intézetünkbe. Töredékes bronz és üveg tárgyak ezek, amelyek között határozottabb jellege csak egy fibulának van, mely a későbbi római félkorongfejű fibuláknak abból a típusából való, mely észak-európai előképek hatása alatt fejlődött ki és amely a dunai tartományokban és Erdélyben is igen gyakori, míg a Nyugaton igen ritka.

Kolozsvári szerzeményeink közül mindenestre úgy szám, mint jelentőség tekintetében azok a leletek válnak ki, amelyekkel Géber Antal min. fogalmazó úr szíves ajándéka gazdagította intézetünket. Ezeknek a leleteknek értékét erősen fokozza az a körülmény, hogy a tárgyaknak lelőhelyét Géber úr pontosan följegyezte, mert így Napoca egykori topografiájára becses fölvilágosításokat nyújtanak. Az 1895-iki csatornázás alkalmával kerültek napfényre e leletek és az Archaeologiai Értesítő 16-ik kötetében (447—448 lap) röviden hirt is adott róluk az ajándékozó úr. Most kimerítőbb cikkben számolt be róluk, amely hisszük az Erdélyi Múzeum ez évi folyamában helyet fog található. Épen azért itt csak röviden jelezzük, hogy szobrászati anyagából egy bacchikus jelenetet ábrázoló márvány szobor-csoportozat válik ki, melynek fájdalom mind a három alakja csak torsoképen maradt reánk. Ugyanebbe a csoportba tartozik egy női portraitfej homokkőből, egy terrakotta antefixum, mely férfi maszkot ábrázol és egy másik kicsiny női fej terrakottából. Az agyag művek között két egylángú lucerna, két orsónehezék, egy füles bögrécske és egy olvasztó tégely válnak ki. A bronz tárgyak közül egy kulcs, egy állványos edény harangalakú talpa, több bronz tű érdemelnek főlemlítést. De *Kolozsvárról* származik, még pedig a „Kalandosok temetőjéből“ egy római sírkő töredék, melyet Kanyaró Ferenc úr; több kapitel és téglá, melyet az Unió-utca 3. sz. ház helyéről Rehling és Spáda építész úrak ajándékoztak. Ezek felett azonban messze kimagaslik az a terrakottából készült két agyagminta, amelyet Ferenczy Ilonka kiasszony ajándékozott gyűjtemény-tárunknak. A két minta a Kornis-utca 1. sz. ház területén került napfényre, még pedig az ajándékozó elbeszélése szerint több hasonló minta társaságában, melyeket azonban a találók szerzte hánytak. Ez a dolog nagyon valószínű, mert az ajándékozótól

megmentett minták kétségtelenül olyan fazekasnak (figulus) műhelyéből kerültek, aki finomabb munkák előállításával foglalkozott, tehát csakugyan több ilyen mintára volt neki szüksége. Ez különben abból is kiviláglik, hogy az intézetünkhöz jutott két minta nemcsak nagyság, de művészi kivitel szempontjából is nagyon különböző. Az egyik nagyobb és egy harcos képét mutatja sisakkal, kerek paizszal s előtte palmaággal. Ennek munkája durva és egészen provincialis jellegű. A másik kisebb és egy kút mellett lefolyó jelenetet mutat elég magas domborműben. Ennek kivitele annyira jó, hogy a II.—III. század akármelyik itáliai, egyiptomi, syriai vagy pontosmenti műhelyének sem válnék szégyenére. Reméljük, hogy a két mintáról lesz alkalmunk máskor még bővebben is szólni, de annyi bizonyos, hogy római csoportunk igen szép gyarapodását képezik s az ajándékozó kisszony nagy hálaára kötelezte le intézetünket.

Potaissáról és *Apulumból* hatalmas gyarapodásban volt része római csoportunk ékszerárának. *Potaissáról* szereztünk egy ezüst pecsétlő gyűrűt carneol intaglioval, melynek vésete lebegő Victoriát mutat. Továbbá egy rovátkos ezüst gyűrűt és végül egy pár hurkos fülű arany függőt.

Apulumból egy arany babérkoszorút, illetve annak 37 többékevésbé ép levelét és annak az aranyszalagnak egy részletét, amelylyel a levelek szárait takarták be. A koszorú levelei felváltva kettős, hármás és négyes levélcsoportokat alkotnak, mely utóbbiakban a nagyobb levelek kisebbekkel váltakoznak. Ugyanonnan szereztünk négy, a tordaiakhoz hasonló aranyfüggőt, továbbá egy másik párt, mely az előbb említetteknek gömbös díszítésű változata, egy harmadik párt, mely ugyane típusnak teljesebb alakja, azaz hurkosan sodronyra fűzött gyöngyös csüngője van. Szereztünk egyet, mely hurkos munkában kivitt, farkába harapó kígyót példáz, egy más párt négyszögletű foglalásba tett kék üveggel; egy hatodik párt üveg és drágakő díszítéssel abból a típusból, amely hazai népvándorlás-korunk keszthelyi csoportjának előképe; egy hetedik párt gömböcs-gulás díszítéssel, mely hazai népvándorlás-korunk u. n. avar csoportjában leli folytatását. Ugyaninnen szereztünk egy arany gombostűt fejében tejopál kameoval; egy spirális csavarodású arany karperecet, két ékkő-utánzattal díszített arany gyűrűt; kilenc darab arany gyöngyöt; egy vésett arany szalagrészletet; egy filigranos díszítésű kúpalakú arany gyöngyöt és egy ékkövekkel, meg igaz gyöngyökkel díszített arany nyakláncot. Hogy a most említett leletek milyen gyarapodást jelentenek régiségárunkra nézve, azt az a körülmény is megmondja, hogy maguknak ezeknek a szerzeményeknek száma ötszörte nagyobb, mint eddigi összes római arany tárgyainkké.

A *csicsóvári*, *csatáni*, *szarvaskendi* és *oláhpénteki* leletek csupa őskori telephelyekről származó római kori cserepekből állanak és így meglehetősen bizonytalan nyomok, amelyek további tanulmányozásra várnak. Ilyen bizonytalan nyom az

az ólom gyűrű is, amelyet *Noszoly* község Goszpodár nevű határ-részből ajándékozott intézetünknek Schilling Ottó kir. körjegyző úr.

Sokkal érdekesebb a *mezőszengyeli* lelet. Tömör ezüst nyakperec (torques) ez, amely külső megjelenésével azokra a gazdag tartalmú ezüst leletekre emlékeztet, amelyekben rendszeren fibulákat, láncokat, nyakpereceket stb. találunk a római köztársaság végéről és a császárkor legelejéről származó ezüst érmek társaságában. Sajátságosan ez a nyakperec inkább a délorosz sírokból ismert nyakperecekre emlékeztet bennünket, semmint a most említett gyűjtélkes ezüst leletekben előforduló nyakperecekre. Ez utóbbiak u. i. mindig több sodronyból fonottak, míg a mezőszengyeli példa prizmás pálcából csavart és csak a fölületére alkalmazott vésetek őrzik rajta a több sodronyból csavart példának emlékét. Tekintve azt, hogy a nyakperec viselet minden valószínűség szerint a Fekete-tenger menti szzytkáktól terjedt a nyugoti népekhez, nagyon valószínű, hogy a szengyeli példa azoknak a szarmata törzseknek a hagyatékából való, akik a Krisztus születése körüli időkben szintén a Fekete-tenger mellékéről nyomultak be Erdély területére.

Sarmisegetuzából egy vízvezető agyagcső került gyűjteményünkbe.

Ha ezek a leletek, mint szórványosan bekerültek, ennyi érdekes szempontot toltak előtérbe; képzelhető, hogy mennyi tanulmányt és igaz okulást nyertünk annak a hatalmas sírmezőnek folytatólagos förlátásából, a mely *Mező-Bándon* Maros-Tordamegyében már tavaly foglalkoztatott bennünket. Sándor Pál földbirtokos, bankigazgató úrnak, a ki e sírmező förlátását a legnagyobb mértékben lekötélvező módon tette lehetővé, mindenha nagy hálára lesz lekötélvezve szaktudományunk. Az ásatásokat vezető Kovács István osztály archeologus úr föladata lesz az, hogy a mezőbándi leleteket behatóan ismertesse. Mi itt csak annyit mondunk el róluk, hogy e sírmezőben a római idők alatt, vagy közvetlenül a római uralom megszűntét követő időkben Erdély területén élt kézműves népek temetkeztek, a kiknek sírjait kifosztották ugyan vagy egykorú, vagy a népvándorlási kor elején élt sírablók, azonban ezek csak az értékesebb dolgokat vitték el a sírokból; a rájuk nézve értéktelen szerszámokat, agyagműveket stb. ott hagyták s ezek most rendszeresen föllásva régiségtárunk gyarapodására és igen értékes tanulsággul szolgálnak.

Fegyvertárunk gyarapodása a modern idöket megelőzött idökből csak egy husszita vas nyílhegy, meg egy XV. századbéli vas sarkantyú taraja, a melyeket Schilling Ottó kir. közejegyző úrtól kaptunk ajándékba. Értékesebb e nemű újabb kori gyarapodásunk. Enyetér Ferencz csendör ezredes ur ugyanis a m. kir. csendör-ségnél most használatból kimenő teljes fegyverzettel ajándékozta meg intézetünket. Fegyvertárunk löfegyver sorozata az első gyűjtőtűs puskáig terjedt, Enyetér úr ajándékával most ez a sorozat közvetlen folytatását megnyerte. Ha még egy 1821-es évszámmal

jelzett szarú löportartót fölemlítünk és egy 1848—49-es lovassági vaskardot — mely utóbbiak vételekből származnak — akkor e csoport gyarapodását ki is merítettük.

Ha szép gyarapodásról számolhattunk be római kori csoportunknál, úgy egyenesen bőségesnek mondhatjuk annak a csoportunknak a szaporodását, a mely múzeumunkat az erdélyi magyar állam történelmi múzeumává teszi, vagyis a specifikusan erdélyi emlékekét. Ez a gyarapodás *ipartörténeti csoportunkra* esik és nemcsak azért örvendetes, mert mint gyarapodás szellemi és anyagi tökélet képvisel, de azért is mert a gyarapodásnak ebben a részében *két olyan elvi álláspont bontakozott ki ez év folyamán* diadalmasan, a melyek az Erdélyi Nemzeti Múzeum rendeltetésének helyes felismeréséről tanuskodnak és a jövőt egyszerre biztató színben tüntetik föl.

Az egyik álláspont diadalra juttatása egyesületünk igazgatóválasztmányja tagjának, a *kolozsvári róm. kath. egyházközség* fennkölt szellemű *plebánosának dr. Hirschler Józsefnek* érdeme, a ki keresztül vitte, hogy azok a művészettörténelmi és történelmi becsű régiségek, a melyek a mondott egyházközség tulajdonában voltak, az egyházközség tulajdonjogának sértetlen főtartása mellett múzeumunk régiséggyűjteményében helyeztetek el. Fontos lépés volt minden esetre, a melyből haszon és áldás terjed úgy nemzeti intézményünkre, mint a letéteményezőkre. Ez utóbbiaknak tulajdonjoga sértetlenül fennmarad. Azt az ő nevükhöz fűződő dicsőséget, hogy ezeket az emlékeket mind máig megőrizték, intézetünk örökre hirdetni fogja, mert e tárgyakat mindörökre a letéteményező neve alatt állítja ki. A nemes letéteményezőket fölmenti az őrzésnek a mai viszonyok között megnehezedett gondjai alól. E történelmi és művészi becsű tárgyakat kivonván a napi használatból és szakszerű kezelés alá adván azokat, fennmaradásukat újabb és komolyabb biztosítékokkal erősíti meg s így a mai viszonyok között a leghelyesebb módon folytatja a megőrzésnek azt a nemzetfőtartó munkáját, a melyet tulajdonképen eddig is teljesített. Múzeumunk a közönség elé tárhatja ezeket az emlékeket, hogy az a múltak dicsőségéből erőt mérítsen a jövő küzdelmeire, hogy hozzá szökván a széphez, izlése nemesedésével lelke is magasabbra emelkedjék. Iparosainknak rendelkezésére bocsáthatja, hogy a holt rajzok helyett eleven valóságról tanulmányozzanak és fejleszthessék iparművészetünket arra a fokra, a melyen az a versenyt megállhatja.

Ez a letét át nem vett részében múzeumunk könyvtárát fogja gyarapítani. Átvett része első sorban az ötvös-művesség emlékeit, második sorban a textilművészetét, harmadszor a fafaragás és bútorigar s végül a festészetét gyarapítja; mindezek pedig egyúttvéve egyháztörténelmi csoportunknak szolgálnak díszére. Az ötvös-művek közt egy profanus célokra szolgáló aranyozott ezüst talpas billikomot kell először említenünk, a melyen mestere az öntést, trébelést és vésűzést egyképen alkalmazta, hogy művének hatását emelje. Pohara hosszúkás henger alak, a mely forma intézetünk

gyűjteményében eddig nem volt meg. Egészben az ötvös-műveknek ahhoz a csoportjához tartozik, a melyet intézetünkben a nagyteremi ev. ref. egyház pohara képviselt eddig. Édes mienk minden vonatkozásában az a zománcos, aranyozott ezüst kehely és patenája, mely e letét második darabja. Zománc művei a XVIII. század második felében Erdélyben oly pompás műveket alkotott festett zománc munka, mely növényi ornamentikájával a legszorosabban csatlakozik ahhoz az ornamentikához, a melynek túlduzzadó levél és virág formáival az erdélyi kőfaragásban épen úgy találkozzunk, mint az itt készült domború himzéseken. Érdekes, hogy míg ezeket a növényi motívumokat bámulatraméltó bevégeztséggel kezeli e kelyhen az ötvös, addig a figurális zománc-dísz szinte gyermekesen élhetetlenül.

A textil-művészeti csoportban hadd említsem először azt a négy darab pluvialet és négy darab dalmaticat, a melyeknek a XVIII. század második feléből származó domború selyemhímzése annyira erősen össze függ a most tárgyalt kehely zománc műveinek stylusával, hogy kétségtelenül ugyanaz a plebános készítette ezeket is, a ki a kehelynek donatora volt t. i. Biró János. Ebből a nemből szerzett már intézetünk egy csulát és egy kehelytakarót (velum calicis) úgy, hogy ezekből a tárgyakból annak idején már egy igen szép egyháztörténeti interieurt állíthatunk ki. Tetézi mind ezeket tizenegy selyem és skófiium hímzésű antependium és kisebb terítő, a melyek annak idején igen vonzóvá fogják tenni gyűjteményünk képét.

Az asztalos-ipari és fafaragási csoportba tartoznak egy csúcsíves ízlésű kemény fa szekrény, egy hasonló ízlésű kórus-szék, három darab barokk-oltár s egy ugyanilyen ízlésű dombormű.

Képtári anyagot képez egy vászonra festett kegykép.

A másik fontos elvi álláspont az, a melynek érvényre jutásáért a vallás- és közoktatásügyi miniszter úrnak nagyméltóságú Apponyi Albert grófnak tartozunk köszönettel, a ki méltányolván azt a nagy veszteséget, a mely abból származik, hogy hazafiatlan lelkű kűfárok külföldre cipelik hazai műkincseinket; ennek meggátlása végett érem- és régiségtárunk részére tíz ezer koronát vett fel erdélyi műkincsek megvásárlására az 1908 évi költségvetésbe. Ebből az összegből fogjuk törleszteni egy *Sebastian Hann*-féle domborműves aranyozott ezüst serleg vételárát, a mely rendes javadalmunkból és állami segélyünkben ki nem kerülne. Ime e második fontos elvi állásfoglalás bejelentésével egyúttal szólottunk már az ötvös-művészetre vonatkozó ez évi szerzeményeinknek egyik darabjáról, a mely épen nem áll magában, mert hogy mindjárt a legrégebbről kezdem: igen nemes ízlésű aranyozott ezüst kelyhet a hozzá tartozó patenával szereztünk a XV századból. A XVII századból ered egy pikkelyes ev. ref. egyházi úrvacsorapohár, továbbá egy aranyozott ezüst talpas billikom és végül egy aranyozott ezüst óv. A XVIII század pompázó ízlését dicséri egy anyozott ezüst, zománccal és ékkövekkel borított mellboglár.

Ipartörténeti csoportunk gyarapodásáról megemlékeztem már, mikor a kolozsvári róm. kath. egyházközség letétjéről szóltam. Azok a csúcsíves ízlésű emlékek, a melyekről ott említést tettem, kiegészítést nyernek három, a XVI századból származó csúcsíves faragásokkal díszített asztalban. A XVII századból származik egy diófa láda, a melynek felületét szintén faragott díszítmények borítják. XVII századbeli enemű emlékeink legpompásabb darabja az a faragott és festett oltár, a melyet vétel útján a szent-erzsébeti ág. ev. templomból szereztünk. Ha a kiállításra megfelelő helyünk lesz, úgy hogy ez az oltár teljes szépségében érvényesülhet, kétségtelenül egyik legvonzóbb és legtanulságosabb darabja lesz régiségtárunknak. XVIII századbeli gyantározott bútorainkat szaporítja egy szószék, egy fenyőfa szekrény, melyeket vétel útján és egy másik 1793-ból származó fenyőfaszekrény, a melyet Sombory Lőrincz úr ajándékából szereztünk.

Özv. Kovács Istvánné hagyatékából kaptunk ajándékol az örökösöktől tiz darab XIX századbeli réz konyhaedényt.

Gróf Kúun Gézané ő nagyméltósága pedig tizenhat darab XIX. századbeli ezüst lószerszám boglárral gazdagította ezt a csoportunkat.

Kosztüm-történeti csoportunkra igazán remek gazdagodás várt ez évben, mert a *bánffy-hunyadi ev. ref. templomban* egy kriptára akadtak, amelyben a XVI század második feléből, esetleg a XVII elejéről származó, úgy látszik egy férfi, egy nő és egy gyermeknek koporsója foglalt helyet. Bánffy-Hunyad igazán csak egy futamodásnyira van Kolozsvártól. És az egész városban nem akadt egy ember, aki régiségeket látván maga előtt, értesítette volna arról régiségárunkat. Ellenben összegyülekezének és a szerencsére jó állapotban lévő temetkezéseket összetúrták, az elhunytak ruháit kihajigálták és miután elosztóznak azon, ami fényes és csillogó volt, kijelentették az írástudók, hogy az egész haszontalan lom, a mit vissza kell hányni. Még jó szerencse, hogy bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi szakosztályunk választmányának egyik kolozsvári tagja véletlenül Bánffy-Hunyadon volt s ez hírt kapván a rombolásról, másnap értesített bennünket. Így történt, hogy a leletnek mégis utána nézhettünk és a visszahányt ruhaneműeket újra kiszedegettük. Egy keleti erős selyemből készült teljes női felső-ruha, mely a barbár módon történt kiszedést és újrolagos visszahányást, fa, téglá és vakolat töredékek közé keveredést meg az újralelő kiszedést úgy kiállotta, hogy még most is van reményem lehetőleg teljes épségben való restaurálására; — legjobban mutatja, hogy minő jó állapotban volt mellékleteket tettek tönkre a sírrombolók. Az a kicsiny zománcos arany boglár, a melyet Ignác Károly tiszteletes úr volt szíves megmenteni, meg az a síma arany függő, amit magam vettem ki a hajfonatok közül mutatja azt, hogy az osztoszkodás mi fölött történhetett. Két esztendővel ezelőtt dr. Apáthy István, gróf Bánffy Miklós, dr. Tutsek Sándor és magam mentünk ki Bánffy-Hunyadra s ott az E. M. E.

fiókját megalakítottuk. Dolgunk végeztével eltávoztunk. A fiók működéséről többet nem hallottunk, csak mintegy félv év múlva hallottuk a hírt, hogy Bánffy-Hunyadon arra a meggyőződésre jutottak, hogy ott múzeumegyesületi fiókra szükség nincs.

Valóban nehéz kötelességet teljesítettünk, mikor gyűjteményünk életének erről az epizódjáról beszámoltunk, de meg kellett ezt tennünk, mert meg vagyunk győződve, hogy e dűlás részesei nem tudták, hogy mit cselekesznek, s nem szeretnénk, ha ez a nemtudás a jövőben is és másutt is ilyen pusztításokat okozna.

Építészeti és *szobrászati* csoportunk gyarapodásából ki kell emelnünk mindenekelőtt azokat az emlékeket, amelyeket Rehling és Spáda építész úrak ajándékoztak az Unió-utca 3. sz. házból. Ezek közt egy 1586-ból származó kőajtókeret részletei a legjobbak, amelyek ha nem is olasz mestertől erednek, de mindenesetre olyan hazaitól, aki olasz mustrakönyvek után dolgozott.

Kolozsvár sz. kir. város közönségének ajándékából jutott intézetünkbe a Magyar-kapú 1794-ben készült felírata, továbbá a hidutcai torony-kapúnak 1477-ből származó felíratos köve, egy domborműves sírkő 1691-ből, végül Telegdi Mihály és Angyal Borbála felíratos sírköve 1800-ból és a sétatéri malom építésének emlékére készült felíratos kő 1834-ből.

Szobrászati csoportunknak szép gyarapodását képezi Fadrusz János mesternek Mária Terézia arcképét ábrázoló márvány domborműve.

Képtárunk szerzeményei közül csak egy XIV—XV századbeli fára festett madonnát említünk.

Kegyeleti csoportunkat gróf Kuún Gézáné ő nagyméltósága volt szíves különösen nagynevű férjére vonatkozó emléktárgyakkal gazdagítani. Egyébként birjuk ő nagyméltósága ígéretét, hogy egy az Erdélyi Nemzeti Múzeumban berendezendő gróf Kuún Géza-szoba számára az elhunyt nagynevű tudós szobaberendezését és emléktárgyait át fogja engedni, ami bizonyára nagy mértékben fogja emelni múzeumunknak erkölcsi tőkét.

Ugyancsak ennek a csoportnak képezi értékes gyarapodását az az 1848—49-ki III. osztályú katonai érdemjel, melyet nagynevű elnökünk *Esterházy Kálmán* gróf úr öméltósága érdemelt ki hazánk szabadságáért hulló vérével a legutóbbi szabadságharcunkban. Ezt, valamint a hozzátartozó adományozó okmányt elnökünk ő méltósága ajándékából kapta osztályunk.

Végül három író toll és tollszár Ő Felsege, a király kolozsvári látogatásainak emlékét őrzi ez idei szerzeményeink közt. Az egyiket 1895 szeptember hó 22-én a Bánffy-féle palotában, a másikat 1887 szeptember 24-én, a harmadikat pedig 1895 szeptember 22-én használta Ő Felsege. A legelsőt Móricz István kir. járásbíró úr, a két utóbbít pedig egyetemünk nagyságos rektora szolgáltatta be gyűjteménytárunkhoz.

Korábbi jelentéseimből ismeri a tisztelt közgyűlés azt az odaadó buzgalmat, amelyet dr. Orient Gyula úr évek óta fejt ki

abból a célból, hogy a *magyar gyógyszerészeti múzeumot* osztályunk keretében megvalósíthassa. A nagyérdemű doktor úr buzgalma ez idén sem csökkent és az ő ajándékából 13 darab állvány-edényt az 1720-ban alapított „Oroszlán“-hoz címzett segevári, továbbá 12 darab állvány-edényt az „Egyszarvúhoz“ címzett kolozsvári gyógyszerertárból, valamint még más két darab régi állvány-edényt kaptunk. Ezeken az ajándékokon kívül azonban ő volt szíves közvetíteni egyrészt Bokor Dezső pozsonyi gyógyszerész úr nagybecsű ajándékát az 1500-ban alapított „Vörös-rák“-hoz címzett pozsonyi gyógyszerertárból származó 26 darab állvány-edényt, valamint Polgár Gyula pozsonyi gyógyszerész úrnak szintén igen becses ajándékát az 1802-ben alapított „Magyar korona“-hoz címzett gyógyszerertárból származó négy darab részben gyógyszerészeti, részben történelmi munkát (mely utóbbit osztályunk a könyvtárhoz tette át) és két darab mozsarat.

Hátra volna még, hogy megemlékezzünk *néprajzi gyűjteményeink* gyarapodásáról, a melyet a IV számú táblázatos kimutatásban a vegyes rovat alá tettünk. Ez a csoport, mint korábbi jelentéseimből méltóztatik tudni, már pár éve képezi rendszeres gyűjtésünk tárgyát és örvendetes eredményképen jelenthetem, hogy ez idén is 33 darab pontosan megfigyelt gyűjteménytárggyal szaporodott.

A milyen szomorú képet nyújt a bánffy-hunyadi sírrombolás esete, olyan vigasztaló azoknak a lelkes és igazán mívelt honfiaknak és honleányoknak sora, akik ajándékaikkal járultak intézetünk céljainak megvalósításához. Igazán fájó gondolat, hogy míg oly sokan, mint a mennyien ez idei ajándékozóink vannak csak egyes köveket voltak képesek hordani nemzeti múltunk vagy hazánk régibb történetéhez, addig egyetlen pusztítás meg tudott semmisíteni hazai kosztüm-történetünkben egy teljes ensemblét. De hát rombolni mindig könnyebb volt, mint építeni s a mennyivel nehezebb az építők szerepe, annyival nagyobb hála és elismerés illeti meg őket. Osztályunk ez idei ajándékozóinak, buzgó építőinek neveit ide jegyzem. Örökítse meg e neveket évkönyvünk is, a mint megörökíti azokat osztályunk, a mely közgyűlésünk alkalmából is őszinte háláját és köszönetét teljes lelkéből fejezi ki.

Ajándékozóink névsora a következő :

Ág. ev. egyházak., Szenterzsébet	Bartha Géza
„ „ lyceum, Pozsony	Beczka Lajos
Balassa János	Beke Zoltán
Balla Gábor	Belv. plebánia-hivatal, Kolozsvár
Balogh Árpád	Benedek András
Barcza Andor	Bikali János
Dr. Barabási István	Biró Pál

Bodolla György	Kovács Ede
Bokor Dezső	Özv. Kovács I.-né sz. Dézsy Amália
Bónya Ferencz	„ István
Bór János	„ Lajos
Borsodmiskolci Múzeumegy.	„ Zoltán
Borsos Kálmán	
Bölönyi Erzsike	Özv. gr. Kúun Gézané
Buday János	Lászlóffy János
Csallner Adolf	Leitner Sámuel
Csernó István	Lévay Gyula
Czikó József	Lönhart Ignác
Demeter István	Dr. Lőte József
Derzsi Ödön	Magoss Irén
Dobay Jenő	Mandel Mór
Dobray Sándor	Májér Sándor
Domján Péter	Mártonffy Zs. József
Egyetemi könyvtár, Kolozsvár	Mátyás András
„ Tanács, „	M. kir. miniszterelnök
Enyetér Ferencz	Móricz István
Dr. Erdélyi Pál	Muhay Károly
Gr. Esterházy Kálmán	Nagy Kálmán
Ferenczy Ilonka	Nesselfeld Ferencz
Dr. Finály Gábor	Dr. Orient Gyula
Fodor Miksa	Pauer Elemér
Fosztó András	Perhaitia Olivér
Dr. Gámán Béla	Pogány Lajosné
Dr. Géber Antal	Polgár Gyula
Glück Lázár	Rehling és Spáda
Dr. Gócs Jenő	Reimann Árpád
Grünblatt Benő	Reznek Mihály
Grünwald Dezső	Roska Márton
Gunesch Árpád	Sáhin László
Özv. Hirsch Májerné	Sándor Pál
Hirschfeld Ármin	Schilling Ottó
„ Tibor	Sebestyén József
Izsák Sámuel	Semmelweiss-emlék bizottság
Jakab Károlyné	Simonffy Rózsika
Jakabházy Ferencz	Sombory Lőrincz
Jendrusák Andor	Straucz Lajos
Jónás Kálmán	Szabó Irma
Br. Jósika Aladár	Szabó György
Kanyaró Ferencz	Szabó Márton
Kerekes János	Özv. Szacsva Pálné sz. Szotyori A.
Kholen Ferencz	Dr. Széchy Ákos
Kiss Albert	Székely Imre
Klein Simon	Dr. Szombathelyi Gábor
Kohn Hilleh	
Kont Vilmos	

Szövérdífy Andor
Udvari Kálmán
Váncsa István

Városi Tanács, Kolozsvár
Dr. Veress Endre
Zöld János

Ezekben előterjesztvén jelentésemet, mikor annak szíves tudomásul vételét kérem, maradtam

Kolozsvár, 1908. jan. 15.

A tisztelt közgyűlésnek

alázatos szolgája

Dr. Pósta Béla,
igazgató.

IV. Az E. N. M. régiségtárának gyarapodása az 1907 évben.

Anyag	Beszerzés módja	c s o p o r t											Összesen	Főösszeg			
		Óskori	Görög	Római	Népvándorláskori	Fegyvertári	Közép- és újkori ötvösművek	Costume	Ipartörtéreti	Architektonikus és scultúr	Kegyeleti	Kép-rajz- és festménygyűjt.			Gyógyszer-tári	Vegyves	
Arany	ásatás* vétel ajándék	3		33												36	36
Ezüst	ásatás* vétel ajándék			1 2			7 2	2 1				1			3	13 6	19
Réz	ásatás* vétel ajándék	1						8 20							12	8 33	41
Bronz	ásatás* vétel ajándék	1 2		14				3 1							1	3 1 18	22
Vas	ásatás* vétel ajándék	1		1		1 13		22 1 19							2 15	22 4 49	75
Kő	ásatás* vétel ajándék	4		7							1 28			2	1 5 46	2 48	48
Agyag	ásatás* vétel ajándék	13 71		38				2 7						1	15 117	132	132
Fa	ásatás* vétel ajándék													23	23	23	23
Üveg	ásatás* vétel ajándék													8	8	8	8
Egyéb	ásatás* vétel ajándék	5 5		13		1 1		7 20 18					5	4 42	22 64	35 171	65 243
Összesen	ásatás* vétel ajándék	22 84		34 75		2 14	7 2	40 25 66	1 1		28	1	6	4 42	56 97	40 136 471	471
Főösszeg		106		109		16	9	131	2		29	6	46	56	138	647	647

* Csak a feldolgozott ásatások mutathatók ki e helyen.